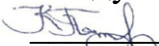

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ**

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

 Крістіна ПЕТРИК

«21» листопада 2025 року

ТЕМА: СТАТЄВЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувачка
другого рівня вищої освіти,
групи м203 ПО заочної форми навчання
Спеціальність 013 Початкова освіта
ШЕВЧИК Світлана Миколаївна

Керівник: кандидатка педагогічних наук,
доцентка Анжеліка ЛЕСИК

Рецензент: кандидатка педагогічних
наук, доцентка Марина НЕСТЕРЕНКО

Запоріжжя – 2025

АНОТАЦІЯ

Магістерську роботу присвячено визначенню педагогічних умов статевого виховання здобувачів початкової освіти.

Важливим завданням сучасної освіти є також формування в дітей і молоді відповідального ставлення до власної статевої культури та здоров'я, усвідомлення ролі статевої ідентичності, здорового способу життя та сімейних цінностей.

Для реалізації цих завдань необхідно підвищити ефективність усіх напрямів виховання, зокрема статевого, в освітньому процесі, сім'ї та громаді. Статеве виховання школярів має стати невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу, сприяти досягненню мети виховання в національній школі, а саме – психологічному, духовному та соціальному розвитку особистості учнів. Однією з найактуальніших проблем, що потребує негайного вирішення, є створення національних освітніх програм статевого виховання та підготовка кваліфікованих педагогічних кадрів для їх реалізації на практиці.

Стратегічні завдання розбудови Нової української школи визначені в наступних документах, а саме: Конституція України, Національна доктрина розвитку освіти, Державною програма «Вчитель», Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа».

Доведено, що важливим періодом у розвитку і становленні особистості дитини є молодший шкільний вік (від 6 до 10 років) у якому учні початкової школи мають ще незначний соціальний та моральний досвід, підвищену емоційність, імпульсивність та безпосередність поведінки.

Але саме у цей період закладаються основи особистісного розвитку учнів, провідною стає навчальна діяльність при якій у дітей виникає необхідна достатність психічних процесів, емоційне передчуття, розвиток пізнавальних потреб, самосвідомості, поява нових мотивів, внутрішній план дій, рефлексія на власні дії, поведінку, розширюються і поглиблюються уявлення дитини про різні аспекти життя, формуються нові погляди на взаємовідносини і на саму себе.

У дослідженні визначено такі педагогічні умови статевого виховання здобувачів початкової освіти: створення розвивального освітнього середовища, запровадження факультативного курсу «Статеве виховання здобувачів початкової освіти», просвіта батьків.

Ключові слова: статеве виховання, здобувачі початкової освіти, педагогічні умови, статеве виховання здобувачів початкової освіти.

Keywords: sexual education, students of primary education, pedagogical conditions, sexual education of students of primary education

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	8
1.1 Статеве виховання школярів як психолого-педагогічна проблема	8
1.2 Особливості процесу статевого виховання здобувачів початкової освіти	13
1.3 Аналіз стану статевої вихованості здобувачів початкової освіти .	20
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2 ЗМІСТ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЗІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	28
2.1 Структурно-функціональна модель статевого виховання здобувачів початкової освіти	28
2.2 Зміст і процедура формувального етапу експерименту.....	33
2.3 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	38
Висновки до розділу 2	42
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність та доцільність дослідження. У сучасній Україні спостерігається несприятлива демографічна ситуація, зумовлена воєнним станом, значною кількістю внутрішньо переміщених осіб, емоційною нестабільністю, депресивними станами дітей та підлітків, а також поширенням асоціальних підліткових груп. Особливе занепокоєння викликає проблема розмиття статевої ідентичності серед підлітків, коли навіть за зовнішнім виглядом важко визначити стать. Крім того, зростає сексуальна активність підлітків, що супроводжується низкою ризиків: погіршенням репродуктивного здоров'я, ризикованою поведінкою, підвищеним рівнем інфекцій, що передаються статевим шляхом (зокрема ВІЛ), а також поширенням феномену підліткового материнства.

У зв'язку з цим стратегічним завданням Нової української школи є зміна спрямованості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Головна мета – формування та розвиток ключових і предметних компетентностей, необхідних учням для успішної самореалізації в дорослому житті. Компетентнісний підхід в освіті сприяє створенню безпечних і здорових умов для навчання та розвитку молодого покоління. Він забезпечує розвиток інтелектуальних, духовних і фізичних якостей, формування цілісного світогляду, суспільно значущих цінностей, моральних основ і відповідального ставлення до себе та оточення. Важливим завданням сучасної освіти є також формування в дітей і молоді відповідального ставлення до власної статевої культури та здоров'я, усвідомлення ролі статевої ідентичності, здорового способу життя та сімейних цінностей.

Для реалізації цих завдань необхідно підвищити ефективність усіх напрямів виховання, зокрема статевого, в освітньому процесі, сім'ї та громаді. Статеве виховання школярів має стати невід'ємною частиною цілісного освітнього процесу, сприяти досягненню мети виховання в національній школі, а саме – психологічному, духовному та соціальному розвитку особистості учнів. Однією з найактуальніших проблем, що потребує негайного вирішення, є

створення національних освітніх програм статевого виховання та підготовка кваліфікованих педагогічних кадрів для їх реалізації на практиці.

Отже, проблема статевого виховання учнів стоїть сьогодні досить гостро. Вчені О. Бялик, І. Бех, О. Голоцван, М. Дубовик, А. Корнят, Н. Лещук, А. Макаренко, Т. Нежура, Ж. Савич, Я. Сивохоп, А. Собчук, В. Сухомлинський, у своїх працях акцентують на необхідності і важливості статевого виховання дітей.

Питання статевого виховання учнів молодшого шкільного віку стали предметом наукових досліджень К. Десятник, С. Теслюк, Т. Юфєревої.

Таким чином, питання статевого виховання залишається актуальним і сьогодні. Нагальною є необхідність організації спеціальної роботи щодо статевого виховання здобувачів початкової освіти. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що актуальність проблеми статевого виховання здобувачів початкової освіти є значною.

Актуальність проблеми та низька ефективність вирішення питань статевого виховання зумовили вибір теми дослідження: **«Статеве виховання здобувачів початкової освіти»**.

Об'єкт дослідження – процес статевого виховання здобувачів початкової освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови статевого виховання здобувачів початкової освіти.

Мета дослідження – визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови статевого виховання здобувачів початкової освіти.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу філософської, етичної, психологічної та педагогічної літератури уточнити сутність і структуру понять «статеве виховання», «статева вихованість здобувачів початкової освіти».

2. Визначити особливості статевого виховання здобувачів початкової освіти.

3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови статевого виховання здобувачів початкової освіти.

4. Експериментально дослідити педагогічні умови статевого виховання здобувачів початкової освіти.

Методи дослідження:

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використано комплекс методів дослідження:

- *теоретичні* – аналіз і систематизація наукової літератури, синтез, порівняння, класифікація, систематизація та узагальнення теоретичних і емпіричних даних;

- *емпіричні* – діагностичні (спостереження, бесіди, опитування, тестування, методика незакінчених речень, аналіз життєвих ситуацій), педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи);

- *педагогічний експеримент* – констатувальний, формувальний і контрольний етапи, кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Наукова новизна отриманих результатів:

- обґрунтовано педагогічні умови статевого виховання здобувачів початкової освіти;

- уточнено критерії та показники рівнів статевої вихованості здобувачів початкової освіти.

Практична значущість дослідження:

Отримані результати сприяють розширенню арсеналу навчальних форм, методів, засобів і технологій статевого виховання здобувачів початкової освіти. Здобуті дані та висновки можуть стати основою для науково-методичних рекомендацій для вчителів початкової школи, а також для магістрантів і студентів педагогічних закладів вищої освіти.

Структура магістерської роботи:

Логіка дослідження зумовила структуру магістерської роботи, яка складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (67 найменувань) та додатків. Загальний обсяг – 60 сторінок.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Сучасний етап розвитку суспільства ставить перед Новою українською школою комплексні завдання, а саме: збереження цінностей дитинства, впровадження культурологічного, особистісно-орієнтованого, системного, діяльнісного підходів, розвиток здібностей учнів, створення розвивально-освітнього середовища, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості на основі гуманізації життєдіяльності учня та створення умов для самореалізації його творчого потенціалу в різних видах діяльності.

Одним із важливих шляхів вирішення цих завдань є цілеспрямована робота щодо статевого виховання здобувачів початкової освіти.

Результати теоретичного та експериментального дослідження проблеми статевого виховання здобувачів початкової освіти засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для таких *висновків*:

1. Аналіз філософської, педагогічної та психологічної літератури свідчить, що проблема статевого виховання активно досліджується, проте є обмежена кількість наукових розробок щодо статевого виховання здобувачів початкової освіти в умовах реформування та становлення Нової української школи.

Зміст поняття «статеве виховання» визначається як складова загального процесу виховної роботи, що забезпечує правильний статевий розвиток здобувачів початкової освіти, оволодіння нормами взаємин із представниками протилежної статі, формування правильного ставлення до питань статі, підготовка дитини до майбутніх ролей у сім'ї та суспільстві відповідно до моральних норм і гігієнічних вимог.

2. Статеве виховання включає такі основні компоненти: *пізнавально-світоглядний, емоційно-ціннісний і поведінковий* у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості.

Пізнавально-світоглядний – усвідомлення своєї статевої належності та її незмінності, засвоєння знань і формування уявлень про себе як представника певної статі.

Емоційно-ціннісний – прийняття дитиною власної статевої належності, оцінка статевих особливостей і прагнення (або його відсутність) до їх зміни, а також ставлення до взаємин із представниками обох статей.

Поведінковий – формування моделей статево-рольової поведінки: від побутових навичок до умінь у трудовій та комунікативній діяльності. Він також охоплює прагнення будувати взаємини відповідно до власних уявлень про чоловічий чи жіночий стиль поведінки. Аналіз рівнів сформованості статевої вихованості виявив три основні рівні розвитку учнів: високий, середній та початковий. Це дозволяє педагогам оцінювати готовність учнів до розуміння та застосування статевих ролей, а також коригувати підхід до виховання з урахуванням індивідуальних потреб.

3. Визначені й обґрунтовані педагогічні умови статевого виховання учнів початкової школи (створення розвивального освітнього середовища, запровадження факультативного курсу «Статеве виховання здобувачів початкової освіти», просвіта батьків) сприяли підвищенню ефективності цього процесу.

4. Створена організаційно-функціональна модель статевого виховання, яка включає мету, завдання, зміст, форми та методи, показала високу ефективність у формуванні здорової статево-рольової поведінки учнів.

5. Порівняльний аналіз результатів дослідження на різних етапах підтвердив позитивну динаміку рівня статевої вихованості, особливо в експериментальній групі. Запроваджені педагогічні умови стали ключовими чинниками підвищення рівня статевої вихованості.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми статевого виховання здобувачів початкової освіти. Перспективою подальших досліджень є вивчення наступності статевого виховання між початковою та середньою ланками освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова Н., Коцур Н. Дослідницька та експериментальна діяльність в умовах НУШ. *Початкова школа*. №9. 2019. С. 13–16.
2. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці : Букрек, 2018. 296 с.
3. Бірюк І. Інтегровані уроки в початковій школі : метод. посіб. Володимирець, 2018. 65 с.
4. Блудова Ю. О., Ільїна О. О. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів в умовах нової української школи. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. 2021. С. 65–68. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-201-65-68>. (дата звернення: 20.11.2024).
5. Боярова Л. М. Психолого-педагогічні ігри для молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2020. №7–9. С. 65–70.
6. Бялик О. В. Засоби статевого виховання учнівської молоді в закладах освіти країн Євросоюзу. *Молодіжна політика : проблеми та перспективи* : зб. наук. праць / Ред. С. Щудло, П. Длугош. Дрогобич – Жешув : Трек ЛТД, 2016. Вип. 7. С. 154–159.
7. Бялик О. В. Методи статевого виховання учнівської молоді в закладах освіти країн Євросоюзу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. № 5 (59). С. 3–12. 29.
8. Бялик О. В. Стан дослідження проблеми статевого виховання учнівської молоді в зарубіжній педагогічній думці. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. праць / за заг. редакцією проф. В. І. Сипченка. Харків : ТОВ НТМТ, 2016. № 5 (79). С. 137–147.
9. Бялик О. В. Статеве виховання учнів у закладах освіти країн першої хвилі вступу до європейського співтовариства. *Порівняльно-педагогічні студії*. Науково-педагогічний журнал, 2016. № 2(28). С. 31–39.

10. Бялик О. В. Статеве виховання школярів : європейський контекст [монографія] . Вінниця: РВЦ Візаві, 2016. 322 с.

11. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; упоряд.: Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська, Л. І. Страйгородська та ін.; наук. ред. Л. Д. Березівська, наук. консультант О. В. Сухомлинська; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця : Твори, 2018. 395 с.

12. Власюк О., Куліш В. Акмеологічні прийоми створення ситуації успіху в навчанні. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 10/11. С. 17–18.

13. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки: Свобода вибору. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посіб. для вчителя. 13-е видання. Харків : Основа, 2019. 112 с.

14. Гузан І. Підтримка вчителя – джерело внутрішніх сил дитини. *Учитель початкової школи*. 2019. № 2. С. 47–49.

15. Деміракі Т. В. Моделювання освітнього простору в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» : метод. реком. 2018. 36 с.

16. Деркач Ю. Я., Левицька Ю. В. Особливості взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах дистанційної освіти. *Молодий вчений*. 2022. № 6(106). С. 53–56.

17. Державний стандарт початкової освіти. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).

18. Десятник К., Теслюк С. Теоретичні основи статевого виховання дітей молодшого шкільного віку. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Р. І. Теорія виховання. 2 (351), 2017. С. 3–7.

19. Дмитренко О. Більше, ніж гра: діяльнісний підхід у Новій українській школі. URL: <https://osvita.ua/school/method/85081/> (дата звернення: 20.01.2024).

20. Долгош Н.М., Молнар Т.І. Розвивальне освітнє середовище початкової школи: категорійно-дефінітивний аналіз. *Наука майбутнього*. 2022. Вип. 2(10). С. 147–153.

- 21.Дубасенюк О. А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження : навч.-метод. посіб. Житомир : Полісся, 2016. 256 с.
- 22.Дубовик К. Н. Особливості формування самоосвітньої компетентності учнів. Київ : Мамрика, 2021. 123 с.
- 23.Завгородня Т. К., Стражнікова І. В. Методологічні засади педагогічних досліджень: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2021. 120 с.
- 24.Зінкевич-Євстігнєєва Т. Д. Практикум з казкотерапії. 3-тє вид., перероб. та дод. Суми, 2018. 320 с.
- 25.Зразок портфоліо учня. Слайд-шоу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www. slideshare.net/yagilnytska/ss-59492073](https://www.slideshare.net/yagilnytska/ss-59492073) (дата звернення: 12.11.2024).
- 26.Інтегративний підхід: актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи: навч.-метод. посіб. / уклад. : Н. Ларіонова, Н. Стрельцова. Харків : Друкарня Мадрид, 2018. 76 с.
- 27.Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія / сост. Є. Коваленко, Н. І. Белкіна / За ред. Є. І. Коваленко. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
- 28.Історія української школи і педагогіки : Хрестоматія / уклад. О. О. Любар. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 766 с.
- 29.Ковальчук Л. Моделювання науково-педагогічних досліджень : навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 520 с.
- 30.Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/... / ukrainska-shkola-compressed.pd...> (дата звернення: 10.10.2024).
31. Корнят В. Статеве виховання школярів як складова діяльності соціального педагога в школі. *The pedagogical process. Theory and practice (series: pedagogy)* № 4 (63), 2018. С. 91–96.
- 32.Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір : інформаційний посібн. : URL : https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchiy-prostir.pdf (дата звернення: 10.11. 2024).

33.Кудла М. В. Розвивальне освітнє середовище у початковій школі як фактор становлення успішної особистості. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* 2020. № 70, Т. 2. С. 95–99.

34.Кулик І. В. Основи статевого виховання : метод. реком. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 60 с.

35.Лещук Н. О. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. / Н. Лещук, Ж. Савич, О. Голоцван, Я. Сивохоп. Київ., 2014. 136 с.

36.Литвиненко Л. В. Особливості батьківської поведінки та її вплив на розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку. *Педагогіка вищої та середньої школи*. №42. 2015. С. 100–106.

37.Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти : навч.-метод. посіб. Вінниця ДонНУ, 2015. 102 с.

38.Москалець В. П. Психологія особистості : підруч. Київ : Ліра-К, 2020. 364 с

39.Надьон В. П. Психологічні особливості учнів початкової школи // *Харківський осінній марафон психотехнологій* : матеріали III міжрегіон. наук.-практ. конф. (каталог психотехнологій; тези доп.), Харків, 26 жовт. 2019 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Т. Б. Хомуленко та ін.]. Харків : Діса плюс, 2019. С. 166–168.

40.Нежура Т., Собчук А. Статеве виховання дітей дошкільного віку через призму наступності систем дошкільної та початкової освіти. *Дошкільна педагогіка*. Вип. 31. Т. 2. 2021. С. 159–162.

41.Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.

42.Педагогіка сімейного виховання : навч.-метод. посіб. /уклад.: Н. М. Манжелій. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2021. 72 с.

43.Пихтіна Н. Основи педагогічної техніки. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 316 с.

44.Повалій Л.В. Специфіка батьківсько-дитячих взаємин у сучасній сім'ї. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Вип. 16. Кн. 1. Київ : ІПВ, 2012. С. 233–240.

45.Поліщук О. Сучасні проблеми сімейного виховання та шляхи їх подолання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. №4. С. 106–112.

46.Портфоліо учня. Зразок оформлення [Електронний ресурс] // Освітній портал UROK-UA/COM. Режим доступу: <https://urok-ua.com/portfolio-uchnya> (дата звернення: 25.03.2025).

47.Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ : Каравела, 2020. 418 с.

48.Проблеми педагогічної психології: хрестоматія: навч. посіб. / упоряд. Т. О. Гетьман, Т. Д. Кричківська. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 381 с.

49.Про затвердження Примірного переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи: URL:Наказ міністерства освіти і науки України від 13 лютого 2018 р. № 137.: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogoperelikuzasobiv-navchannya-ta-obladnannya-navchalnogo-i-zagalnogo-priznachenniyadlyanavchalnih-kabinetiv-pochatkovoyi-shkoli>

50.Просіна О. Інтеграція в НУШ. Інтегрований підхід в освітньому процесі. *Методист*. № 2 (74), лютий. 2018. С. 68–71.

51.Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в умовах простору дитинства, що змінюється: монографія / під нав. ред. О. Г. Пилипової. Чернівці, 2018. 340 с.

52.Роїк Т. Особливості співпраці дітей, батьків та вчителя у вихованні культури родинних взаємин. *Молодь і ринок*. №9 (164). 2018. С.121–126.

53.Рощіна С.М. Розвивальне освітнє середовище навчального закладу як умова особистісного розвитку учнів. *Педагогічний альманах*. 2021. Вип. 12. Ч. 1. С. 34–38.

- 54.Савченко О. Закон України «Про освіту»: коментар у контексті проблем реформування початкової освіти. *Початкова школа*. 2018. №1. С. 1–5.
- 55.Садкіна В. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємо з радістю. Харків : Основа, 2017. 144 с.
- 56.Сакалюк О. Розвивальні ігри та вправи у навчально-виховному процесі. *Початкова школа*. №10. 2019. С. 48–51.
- 57.Сімейні цінності: комплекс навчальних програм сімейного виховання / [О. Мельник (кер. авт. кол.), Т. Кравченко, Л. Канішеvsька та ін.]. Івано-Франківськ : Типовіт, 2014. 48 с.
- 58.Сидоренко О. Б. Практикум з вікової та педагогічної психології. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 262 с.
- 59.Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. шк., 1978. 263 с.
- 60.Товканець Г. В., Сідор Ю. І. Освітнє середовище початкової школи у формуванні ціннісних орієнтацій молодших школярів. *Освіта і наука*. Вип. 2(35), 2023. С. 253–260.
- 61.Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.
- 62.Трубачева С. Е., Мушка О. В. Традиції та інновації у проєктуванні освітнього середовища сучасної гімназії. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 45–47.
- 63.Філософія освіти : навч. посіб. / за наук. ред. академіка В. П. Андрущенка [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 348 с.
- 64.Химинець В.В. Оновлення початкової ланки освіти в контексті євроінтеграційної політики України. *Учитель початкової школи*. 2018. Вип. 9. С. 3–5.
- 65.Цимбалару А. Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи. Київ: Освіта, 2020. 160 с.
- 66.Ягупа І. Інтегровані заняття у 1 класі. *Початкова школа*. 2018. № 1. С. 26–33.

67. Ященко Л. Інтеграція навчальних предметів як ефективна форма навчання молодших школярів. *Початкова освіта*. 2018. № 1. С. 6–9.